

Vaicekauskienė, L., Dabašinskienė, I., Kamandulytė-Merfeldienė L. Naujųjų skolinių kaitybinio ir darybinio adaptavimo modelių produktyvumas. *Taikomoji kalbotyra* 2013–2014 (3), www.taikomojikalbotyra.lt

Naujųjų skolinių kaitybinio ir darybinio adaptavimo modelių produktyvumas

Loreta Vaicekauskienė

Lietuvių kalbos institutas

loreta.vaicekauskiene@sociolingvistika.lt

Ineta Dabašinskienė

Vytauto Didžiojo universitetas

i.dabasinskiene@hmf.vdu.lt

Laura Kamandulytė-Merfeldienė

Vytauto Didžiojo universitetas

l.kamandulyte-merfeldiene@hmf.vdu.lt

Anotacija

Remiantis natūraliosios morfologijos teorija straipsnyje analizuojama, kaip į lietuvių kalbą su lietuviškomis priesagomis ir galūnėmis integruojami naujieji skolinti daiktavardžiai ir būdvardžiai ir kokie produktyvumo modeliai būdingi šiam procesui. Pagrindinis tyrimo duomenų šaltinis – rašytinė paskutinių poros dešimtmečių vartosena; kiek įmanoma, lyginama su dabartine sakytine kalba. Tyrimas parodo naujųjų skolinių išryškintas produktyviasias lietuvių kalbos morfologijos taisykles. Taip pat atkreipiamas dėmesys į naujųjų skolinių afiksų kategorizavimo į darybinius ar kaitybinius problemą.

Raktiniai žodžiai: naujieji skoliniai, natūralioji morfologija, kaityba, daryba, produktyvumas

Key words: new borrowings, natural morphology, inflexion, word formation, productivity

Sritis: morfologija, kalbų kontaktai

1. Įvadas

Šiame straipsnyje, remiantis natūraliosios morfologijos teorija (NM), analizuojami lietuviški naujųjų skolinių afiksai, su kuriais skoliniai integruojami į lietuvių kalbos paradigmas, ir aptariamas naujosios skolintos leksikos posluksnio išryškinamas derivacinių ir fleksinių klasių, arba

Vaicekauskienė, L., Dabašinskienė, I., Kamandulytė-Merfeldienė L. Naujųjų skolinių kaitybinio ir darybinio adaptavimo modelių produktyvumas. *Taikomoji kalbotyra* 2013–2014 (3), www.taikomojikalbotyra.lt

paradigmų, produktyvumas. Tyrimo objektas – dvi dažniausios skolintų žodžių klasės – daiktavardžiai ir būdvardžiai; apie veiksmožodžius tik užsimenama, nurodant į išsamų Jurgio Pakerio straipsnį šia tema (Pakerys 2013). Tiriamosios medžiagos pagrindą sudaro rašytinės kalbos duomenys; kur įmanoma, lyginama su sakytine kalba.

Lietuvių kalbos morfologija neretai vadinama viena iš sudėtingiausių ir turtingiausių tarp indoeuropiečių kalbų. Morfologinės sistemos turtingumą paprastai liudija tam tikrų klasių¹ ir tipų produktyvieji modeliai², o neproduktyvieji modeliai siejami su sistemos sudėtingumu ir įvairove (Dressler, Gagarina 1999). Nepaisant gausių ir įvairių diskusijų produktyvumo klausimu, kalbotyroje, ypač šiuolaikinėje, ši sąvoka tebėra aiškiai neapibrėžta. Produktyvumo terminas dažnai siejamas vien tik su sinchronine kalbotyra, o diachroninė perspektyva paliekama nuošalyje (Gaivenis, Keinys 1990: 161; Gardany 2009); produktyvumas traktuojamas ir kaip kiekybinė charakteristika: kuo dažniau vartojamas tam tikras afiksas, tuo jis produktyvesnis (Urbutis 1978: 264).

Šiame tyrime, laikantis NM teorijos nuostatų, produktyvumas traktuojamas kaip *kiekybinė* ir *kokybinė* charakteristika. NM atstovai teigia, kad produktyvumui nustatyti yra svarbūs keli kriterijai: skolinių integracija, naujų žodžių daryba ir fleksijų kaita klasėse (Wurzel 1984; Dressler, Drażyk, Dziubalska-Kołączyk, Jagła 1995-1996; Dressler, Dziubalska-Kołączyk, Fabiszak 1997).

¹ NM terminologijoje terminas *klasė* pirmiausia taikytas fleksinei morfologijai, tačiau vėliau jis imtas naudoti taip pat ir kalbant apie žodžių darybą. Klasė susideda iš mikroklasių, turinčių tą pačią pamatinę kategoriją ir tą pačią žodžių darybos reikšmę; *makroklasė* būtų didžiausia apibendrinta klasių rūšis, kuri apima skirtingas klases, o *mikroklasė* – smulkiausia klasių rūšis, skiriama pagal tam tikrus bendrus požymius (plg. būdvardinių vedinių, padarytų iš daiktavardžių, mikroklasė: *vaikas* → *vaik-iškas*, *vaik-ėžiškas*). Fleksinės morfologijos požiūriu lietuvių kalbos daiktavardžiai į makroklases klasifikuojami pagal gramatinę giminės kategoriją. Pvz., poklasio *-as* daiktavardžiai *klausimas*, *kvietimas*, *augalas*, *vardas*, priklausantys pirmajai, antrajai, trečiajai ir ketvirtajai kirčiuotėms, atstovauja skirtingoms mikroklasėms. Mikroklasė gali turėti vieną ar du variantus, nustatomus pagal morfonologinius (priebalsinius) kitimus kamienuose. Tarkime, poklasio *-is/-ys* pirmoji mikroklasė turi du variantus: viename vyksta kitimas (*pojūtis* – *pojūčio*), kitame – ne (*brolis* – *brolio*) (plačiau žr. Savickienė, Kazlauskienė, Kamandulytė 2004).

² Šiame tyrime modelio (ne)produktyvumo sąvoka apima ne tik žodžių darybos tipus (pagal lietuviškąją tradiciją; žr. Urbutis 1978), bet ir paradigmas (linksniuotes).

Vaicekauskienė, L., Dabašinskienė, I., Kamandulytė-Merfeldienė L. Naujųjų skolinių kaitybinio ir darybinio adaptavimo modelių produktyvumas. *Taikomoji kalbotyra* 2013–2014 (3), www.taikomojikalbotyra.lt

Lietuvių kalbotyroje žodžių darybos ir kaitybos srityje NM principus yra taikę keli autoriai. Daiktavardžio fleksijos įvairovė ir produktyvumas aprašytas Inetos Dabašinskienės (Savickienės) su kolegėmis (Savickienė 2003; Savickienė, Kazlauskienė, Kamandulytė 2004; Dabašinskienė 2008), Lauros Kamandulytės (2009, 2010, 2012), naujųjų skolinių lietuviškos priesagos – Loretos Vaicekauskienės (2007), skolinių veiksmožodžių morfologija – Jurgio Pakerio (2013).

Šiame straipsnyje aprašomam tyrimui pasitelktas minėtas pirmasis produktyvumo kriterijus – skolinių integracija. Skolinių integracija – tai skolinių adaptavimas besiskolinančiai, tikslinei kalbai, morfologiškai įforminant juos pagal tos kalbos taisykles, t. y. pridėdant tai kalbai būdingą afiksą arba pakeičiant originalų afiksą nauju (Wurzel 1984; Dressler, Ladányi 2000b). Žodžių darybos teorijoje dažnai aiškinamas potencialaus, o ne aktualaus žodžio egzistavimas. Anot Dresslerio ir Ladányi (2000b), potencialiai sudėtingas žodis (vedinys ar dūrinys), turi būti padarytas pagal produktyvią taisyklę. Geriausiai potencialią žodžių darybos skalę ir naujų skolinių afiksų produktyvumo polinkius atspindi sakytinė kalba, kur spontaniškai pavartotas tam tikras afiksas dažniausiai parodo klasės ar tipo produktyvumą. Dėl naujųjų skolinių retumo sakytinėje vartosenoje šiame tyrime daugiau remiamasi tikslingai kauptais rašytinės kalbos duomenimis. Kaip bus matyti toliau, afiksų produktyvumas iš tiesų geriausiai išryškėja sakytinei kalbai artimuose internetiniuose tekstuose.

NM susideda iš kelių ją pagrindžiančių teorinių nuostatų: *universalių preferencijų* (angl. *universal preferences*), *tipologinio adekvatumo* (angl. *typological adequacy*) ir *adekvatumo konkrečios kalbos sistemai* principų (angl. *language-specific system adequacy*) (Dressler, Ladányi 2000a: 59–60). Šiam tyrimui aktuali trečioji nuostata, akcentuojanti skolinio morfologinio adaptavimo taisyklių ir besiskolinančios kalbos gramatinės sandaros atitikimą. Teigiama, kad mažiau produktyvios taisyklės yra toliau nuo sistemos branduolio, o neproduktyvios, bent jau sinchroniškai žiūrint, išeina už tos kalbos sistemos ribų.

Kalboje egzistuoja taisyklių įvairovė ir konkurencija tarp produktyvių ir neproduktyvių taisyklių (Dressler, Ladányi 2000b). Psicholingvistiniai procesai atskleidžia, kaip jos taikomos. Viename skalės gale atsiduria produktyvios žodžių darybos taisyklės, kurios nekonkuruoja su jokiais kitomis, o priešingame – nėra jokių taisyklių; tokiu atveju žodis priklauso izoliuotai paradigmui, morfologiškai, morfonologiškai ar prozodiniais elementais besiskiriančiai nuo visų kitų sistemos

Vaicekauskienė, L., Dabašinskienė, I., Kamandulytė-Merfeldienė L. Naujųjų skolinių kaitybinio ir darybinio adaptavimo modelių produktyvumas. *Taikomoji kalbotyra* 2013–2014 (3), www.taikomojikalbotyra.lt

paradigmų (plačiau žr. Savickienė, Kazlauskienė, Kamandulytė 2004). Artimos šiai skalei yra neproduktyvios žodžių darybos taisyklės arba mažai produktyvios taisyklės, turinčios ribotą taikymo galimybę (Dressler, Ladányi 2000b: 106–108).

Akivaizdu, kad žodžių darybos taisyklės suponuoja produktyvumo laipsnius. NM teorijoje produktyvumas, kaip ir daugelis kitų sąvokų, suvokiamas kaip gradacinė sąvoka. Žodžių darybos taisyklių gramatinio produktyvumo hierarchija apima keletą lygmenų (pagal Dressler, Ladányi 2000b: 119–127):

- a. Aukščiausias produktyvumo laipsnis atsiskleidžia tada, kai naujieji skoliniai³, turintys *nepritaikytų* savybių (angl. *unfitting properties*), yra integruojami į kalbos sistemą, t. y., įforminami pagal adekvatumo konkrečios kalbos sistemai principus, tos kalbos derivacinę ar fleksinę klasę.
- b. Žemesnis produktyvumo laipsnis – tai tolesnė darybinė (naujų) skolinių, kurie jau turi *pritaikytų* savybių (angl. *fitting properties*) integracija.
- c. Hierarchiškai dar žemesnis produktyvumo kriterijus yra daryba iš savų, įprastinių santrumpų. Pažymima, kad santrumpos padaromos ne gramatiniu žodžių darybos būdu, bet pasitelkus ekstragramatines priemones, pvz., *ESF-ininkas* (Europos Socialinio Fondo darbuotojas) (žr. Dressler, Merlini Barbaresi 1994; Dressler, Karpf 1995), todėl jos yra marginalinės ir žymėtos kalbos leksinių išteklių sistemoje.
- d. Hierarchiškai žemiausias kriterijus yra žodžių darybos paradigmų produktyvumas: gramatiški neologizmai padaromi jau iš savų pamatinių formų, pvz.: *gūglintojas* ← *gūglinti* ← *gūglas*, *gūglinis* ← *gūglas*, *loftininkas* ← *loftas*, *tiuninguoti* ← *tiuningas* (darybos procese reikšmingi tarpiniai žingsniai).

Šiame tyrime, remdamosi aptartomis NM koncepcijomis, parodysime, kokie produktyvumo modeliai atsiranda morfologinio adaptavimo procese. Produktyvumo laipsnio kriterijai turėtų būti tikrinami kiekybiniais ir kokybiniais vartosenos rezultatais: testais arba tekstynų duomenimis. Šiame darbe naudojami naujųjų lietuvių kalbos skolinių bazės duomenys; kur įmanoma, lyginama su sakinės kalbos tekstyno duomenimis.

³ Laikomasi bendrosios nuostatos, kad daug sunkiau integruoti žodžius, atėjusius iš kitos kalbos, nei savuosius (pagal Dressler, Ladányi 2000b: 119).

2. Tyrimo medžiaga

Pagrindinis šio tyrimo duomenų šaltinis – Lietuvių kalbos instituto parengta tęstinė *Naujųjų skolinių duomenų bazė* (NSDB)⁴, pateikianti duomenų apie skolinius *rašytiniuose*, daugiau ar mažiau viešuose paskutinių poros dešimtmečių lietuvių kalbos tekstuose. Į NSDB skoliniai buvo kaupiami rankiniu būdu iš pagrindinių dienraščių, taip pat specializuotos (kultūrinės, jaunimo ir kt.) periodinės spaudos, interneto, neperiodinės spaudos, viešosios informacijos šaltinių ir įvairių oficialių dokumentų. *Naujaisiais skoliniais* NSDB (ir šiame straipsnyje) laikomi maždaug nuo pirmųjų Atgimimo metų į lietuvių kalbą atėję arba pasidaryti iš skolintų kamienų leksikos vienetai, formaliai žiūrint tie, kurie neįtraukti į ankstesnius tarptautinių žodžių žodynus, pirmiausia, į paskutinį sovietmečiu išleistą „Tarptautinių žodžių žodyną“ (TŽŽ 1985). Taip pat prie naujųjų skolinių priskiriami žodynuose fiksuoti, bet *naujos reikšmės* tarptautiniai žodžiai ir žodžiai, kurie buvo įtraukti į žodynus, juos verčiant kitakalbių žodžių pagrindu, tačiau plačiau nevertoti.

NSDB apima tiek adaptuotus pagal lietuvių kalbos rašybos ir morfologijos taisykles, tiek neadaptuotus žodžius, skolintus žodžių dėmenis ar santrumpas. Visi jie sukoduoti pagal sąlyginį morfologinės integracijos į lietuvių kalbą laipsnį (pagal į bazę įtrauktus vartosenos pavyzdžius): t. y., pažymima, ar skolinį linkstama vartoti pritaikytą prie lietuvių kalbos morfologijos su kaitybiniais ir darybiniais afiksais, ar vartoseną šia prasme įvairuoja, ar skolinio linkstama neadaptuoti. Tyrimo metu bazėje iš viso buvo per 2000 antraštinių skolinių ir per 8000 jų vartosenos iliustracijų. Šiame straipsnyje pateikiamame tyrime automatinės duomenų atrankos ir rūšiavimo būdu analizei atrinkti tik morfologiškai adaptuoti NSDB skoliniai, tačiau nurodomas jų procentas bendrame NSDB skolinių kontekste. Dėl duomenų atrankos specifikos – bazė nėra sudaryta tekstyniniu duomenų atrankos principu – straipsnyje pateikiamus skaičius reikėtų vertinti tik kaip apytikrą paradigms pasiskirstymą, produktyvumo polinkius (daugiau apie NSDB sudarymo principus žr. Vaicekauskienė 2013).

Remiantis minėtu naujųjų skolinių apibrėžimu buvo renkami duomenys ir apie sakytinės kalbos skolinius. Tam pasitelktas 2006–2009 m. vartoseną apimantis *Sakytinės lietuvių kalbos tekstynas*

⁴ *Naujųjų skolinių duomenų bazė*, parengė Lietuvių kalbos instituto Sociolingvistikos skyrius, žr. <http://nsdb.sociolingvistika.lt/>.

(SLKT)⁵. SLKT sudaro apie 80 valandų, iš viso apie 225 000 žodžių, įvairių kalbėtojų išrašytos kalbos: daugiausia dialoginės ir spontaniškos, neformalaus stiliaus, bet taip pat ir parengtos, formalesnės, galimai skaitomos kalbos (įtraukta apie 15 val. TV kalbos). Sakytinėje vartosenoje pasitaikantys kodų kaitos atvejai – ilgesnės kita kalba sakomos frazės ar citatos – naujaisiais skoliniais, suprantama, nelaikyti ir šiame tyrime neanalizuojami. Taip pat kaip neatitinkantys pasirinktojo naujojo skolinio apibrėžimo neanalizuojami įvairūs tikriniai skolinti žodžiai, kurie neturi įgavę bendrinio žodžio požymių, pavyzdžiui, maisto produktų, kompiuterinių programų, automobilių ir pan. simboliniai pavadinimai (galima tik pasakyti, kad nesisteminiai stebėjimai rodo didesnę nei rašytinėje vartosenoje sakytinės kalbos polinkį morfologiškai įforminti tikrinius pavadinimus, plg. SLKT: *Aktimelis* (apie jogurtą *Actimel*), *Keglevičius* (apie likerį *Keglevich*), *Toresas* (apie vyną *Torres*).

Pastebėtina, kad palyginti reprezentatyviame, įvairias pokalbių temas ir komunikacines situacijas atspindinčiame SLKT rasta vos 100 skirtingų naujųjų skolinių leksemų, jos tesudaro 0,4 proc. bendrojo sakytinės kalbos leksikono⁶. Tai leidžia teigti, kad naujieji skoliniai yra retas *bendrosios sakytinės* vartosenos reiškinys. Jų daugiau pasitaiko neformaliuose pokalbiuose, ypač jaunimo dialoguose ar poliloguose (plg., pvz., būdingus diskurso žymiklius SLKT: *bai* [: *bye*], *fak* [: *fuck*], *okei* [: *okay*], *plyz* [: *please*], *sori* [: *sorry*] ir kt.), arba pokalbiuose, kurių tema yra kompiuterija ir informacinės technologijos (įranga, programos, komunikacinės sistemos ir paslaugos, jų veikimas ir pan.), plg.: SLKT *bliūtūfas*, *eroras*, *flopikas*, *hardas*, *konjektinti*, *online*, *tūlbarai*, *vebas* ir kt.⁷ Dėl šios priežasties mūsų tyrimo pagrindą sudaro dabartinės rašytinės kalbos vartosenos, o sakytinės kalbos duomenys naudojami palyginimui.

3. Naujųjų skolinių lietuvinimo polinkiai

⁵ <http://donelaitis.vdu.lt/sakytines-kalbos-tekstynas/index.php>. Plačiau apie tekstyną žr. Kamandulytė, Savickienė 2007; Dabašinskienė, Kamandulytė 2009; Kamandulytė-Merfeldienė, Godliauskas 2014.

⁶ Naujųjų skolinių procentas rašytinėje lietuvių kalbos vartosenoje nėra skaičiuotas, tačiau tam tikruose tekstuose ar apskritai dėl temų ir adresatų įvairovės jis veikiausiai būtų didesnis nei sakytinėje kalboje (kiekybiniais metodais skoliniai tyrinėti Jurgitos Mikėlionienės (2000), tačiau neatskiriant senųjų ir naujųjų skolinių). Sprendžiant iš kitų kalbų bendruomenių tyrimų, skolinių skaičius būna didžiausias tekstuose apie kompiuterius, verslą, madas, taip pat reklamos tekstuose, viešuosiuose užrašuose (Graedler, Johansson 1995: 272; Onysko 2007: 116).

⁷ Čia ir toliau straipsnyje ne visur pateikiamos cituojamų skolinių reikšmės – dėl teksto apimties ir manant, kad diduma jų gali būti skaitytojams žinomos. Prireikus jas galima rasti minėtoje skolinių bazėje <http://nsdb.sociolingvistika.lt/>.

Tarp abiejuose duomenynuose užfiksuotų naujųjų skolinių aiškiai dominuoja daiktavardžiai. Sudarydami apie 80 proc. visų NSDB ir apie 88 proc. SLKT naujųjų skolinių jie dar kartą patvirtina pagrindinę leksinio skolinimosi priežastį – poreikį įvardyti nepažįstamus, pasikeitusius objektus, reiškinius ar sąvokas. Kitų žodžių klasių dėl nedidelio sakininės kalbos skolinių skaičiaus nėra galimybių palyginti. NSDB skolinti ar skolintų kamienų būdvardžiai sudaro apie 10 proc., veiksmažodžiai – apie 8 proc. Iš NSDB taip pat matyti polinkis daugiau skolintų veiksmažodžių vartoti sakininei kalbai artimuose interneto komentaruose, pokalbiuose ir pan. (plg. Vaicekauskienė 2013). Deja, SLKT šiuo atžvilgiu neinformatyvus, jame fiksuoti vos keli būdvardžiai (plg.: *kreizi* [: *crazy*], *radeoninis* [← *radeon*], *spešl* [: *special*], *toroidinis* [← *toroidal*]) ir veiksmažodžiai (plg.: *kontinju* [: *continue*], *konektinti* [: *connect*]).

Nors būdami sąlygiški, NSDB duomenys atskleidžia aiškų polinkį svetimus elementus rašytinėje kalboje integruoti į lietuvių kalbos paradigmas su kaitybiniais ir darybiniais afiksais⁸. Pažymėtų kaip bet kuriuo iš šių būdų sulietuvintų, NSDB skolinių yra 70 proc., apie 20 proc. tokių, kurių vartoseną šiuo atžvilgiu įvairuoja, ir nesulietuvintų – apie 12 proc.⁹ SLKT duomenimis, sakininėje kalboje sulietuvinama apie 81 proc. naujųjų skolintų žodžių, 2 proc. vartojama abejaip ir nelietuvinama apie 17 proc.¹⁰. Pastebėtinas toks pat ryškus polinkis rašytinėje vartosenoje lietuvininti skolinio rašybą; tai sietina su tikėtiniu fonetiniu skolinio adaptavimu sakininėje kalboje (daugiau apie NSDB skolinių ortografiją žr. Vaicekauskienė 2013). Vadinasi, galima teigti, kad naujesiems lietuvių kalbos skoliniais taikomas optimalaus adekvatumo kalbos recipientės sistemai principas.

Ryškiausiu poreikiu atitikti besiskolinančios kalbos gramatinę sandarą pasižymi veiksmažodžių klasė. NSDB duomenimis, atvejų, kad skolintas veiksmažodis būtų vartojamas be lietuviško afikso, nepasitaiko, nebent jis būtų pavartotas kaip tam tikra citata, plg. (1a) ir (1b)¹¹. Tai matyti ir

⁸ Antraštiniais žodžiais į NSDB įtraukti tiek pirminiai skoliniai (pritaikyti ar nepritaikyti prie lietuvių kalbos morfologijos), tiek vėlesni skolintų kamienų dariniai su lietuviškomis priesagomis ir gaunamomis kaitybos fleksijomis, todėl informacija apie vadinamąjį skolinių sulietuvinimą apima naujųjų skolinių gramatiką plačiąja prasme.

⁹ Kiti autoriai čia vartoja terminą „aplietuvinimas“ (plg. Drotvinas 2001), o sulietuvintais vadina skolinių vertinius ar pakaitus. Šiame straipsnyje terminu *sulietuvininti* įvardijami bet kuriuo (morfologinio adaptavimo ar darybos su sava morfema) būdu priderinti prie lietuvių kalbos sistemos skoliniai.

¹⁰ Erikos Rimkutės ir Jūratės Raižytės (2010) anketinės apklausos būdu atliktas tyrimas taip pat yra atskleidęs polinkį morfologiškai adaptuoti skolinius.

¹¹ Čia ir toliau abiejų duomenynų pavyzdžiuose skolinti žodžiai pateikiami išryškinti.

Vaicekauskienė, L., Dabašinskienė, I., Kamandulytė-Merfeldienė L. Naujųjų skolinių kaitybinio ir darybinio adaptavimo modelių produktyvumas. *Taikomoji kalbotyra* 2013–2014 (3), www.taikomojikalbotyra.lt

sakytinėje kalboje, nors SLKT, kaip minėta, skolintų veiksmažodžių praktiškai neužfiksuota, plg. (2):

(1a) [...] duoti nurodymą „**download**“ ir jau po kelių minučių galima klausytis norimo atlikėjo kūrinio. (NSDB: Lietuvos aidas 1999)

(1b) Ir man rodos, negalima **downlaudinti**. siaip gi tam youtube galima pasiziureti, nors aisku kokybe siaip sau. (NSDB: intern. komentaras 2006)

(2) *Dukra*: Išėikit išvis ir dabar pabandykit čia eit į tą mygtuką. Bet tai ko **nekonektina**?

Tėvas: Ten tai **konektino**, va o... Aaa, o ką čia reiškia šitas?

Dukra: Čia adresas ir paspaust **continue**, tai reiškia tęsti. (SLKT)

Tarp skolintų būdvardžių sulietuvinėtų atvejų procentas kiek mažesnis nei veiksmažodžių, tačiau ir čia sulietuvinieji akivaizdžiai vyrauja, sudarydami apie 88 proc. Įvairuojančios vartosenos (ir kaitomų, ir nekaitomų) skolintų būdvardžių NSDB užfiksuota apie 3 proc., nekaitomų – apie 9 proc. Pastarųjų grupė nevienalytė. Tarp jų yra sąlygiškai būdvardžių klasei priskirtos citatos, įvardijančios objekto požymio pavadinimą ir atitinkančios lietuviškus būdvardžius, pvz.: *casual* (plg. *kasdienis*) *stilius*, *free / fri* (plg. *keptas*) *sūris*, *grand* (plg. *didysis*) *koncertas*, *ready-made* (plg. *gatavi*) *elementai*, *skinny* (plg. *aptemptos*) *kelnės*, *wild* (plg. *laukinis*) *šokis*. Skolinys čia turi termino, specializuoto žodžio požymių, jo lietuviškas atitikmuo paprastai yra bendresnės, platesnės reikšmės. Kiti nekaitomi skolinti būdvardžiai veikia turi slengo atspalvį, taigi jų vartojimą motyvuoja ne tiek semantinės, kiek socialinės paskatos. Šie paprastai turi kaitomų dubletų, pvz.: *feik / fake* ir *feikinis*, *kreizi / crazy* ir *kreizinis*, *posh* ir *poshinis*, *top* ir *topinis*, *trendi* ir *trendinis*.¹²

Skolintų daiktavardžių grupėje daugiau nei kitose pasitaiko nesulietuvinėtų žodžių, tačiau ir čia prie lietuvių kalbos sistemos pritaikytų skolinių yra diduma: NSDB nuoroda „sugramatinta“ (ji apima ir morfologiškai adaptuotus skolinius, ir darinius su skolintais kamienais) pažymėta per 60 proc. daiktavardžių, per 20 proc. nurodomi kaip vartojami abejaip ir keliolika procentų pažymėti kaip nesugramatinti. Tarp pastarųjų, be įvairių nekaitomų citatų, yra grupė kirčiuotus arba nekirčiuotus

¹² Vincento Drotvino teigimu, skirtingai nuo tarptautinių daiktavardžių, lietuvių kalboje nesama tarptautinių originalo formos būdvardžių, jie visi vartojami morfologiškai adaptuoti (Drotvinas 2001: 2). Gali būti, kad su naujaisiais skoliniais tokių ima rasti, plg. cituotą *grand* (tiesa, jis yra riboto junglumo, vartojamas žodžių junginyje su keliais lietuviškais žodžiais).

Vaicekauskienė, L., Dabašinskienė, I., Kamandulytė-Merfeldienė L. Naujųjų skolinių kaitybinio ir darybinio adaptavimo modelių produktyvumas. *Taikomoji kalbotyra* 2013–2014 (3), www.taikomojikalbotyra.lt

balsius *-o*, *-i*, *-ė* ir *-u* žodžio gale turinčių naujųjų skolinių, pvz.: *abačio*, *bušido*, *emo*, *džakuzi*, *božolė*, *gurmė*, *kutiurjė*, *someljė*, *barbekiu*, *fondiu*, *ebru* ir kt.¹³. Tokie skoliniai papildo skolintos lietuvių kalbos leksikos posistemiiui pažįstamą nekaitomo, bet paprastai sulietuvinatos *rašybos* skolinio tipą (plg. DLKG 2006: 82).

Sakytinėje vartosenoje dar labiau nei rašytinėje išryškėja prigimtinis lietuvių kalbos sistemos integravimo poreikis. Morfologiškai įformintų ar išsivestų skolintų daiktavardžių SLKT esama apie 88 proc., nesulietuvinotos daiktavardinės leksemos sudaro apie 10 proc., vartojamų abejaip fiksuota apie 2 proc.

Didesnį sakytinės kalbos natūralumą (skolinių integravimą) paremia iš NSDB matoma šiokia tokia gramatikos ir teksto žanro koreliacija: nesulietuvinėtų ir autentiškos rašybos skolintų daiktavardžių kiek dažniau pasitaiko parengtoje rašytinėje kalboje, o artimiems sakytinei kalbai žanrams – interneto komentarams, forumams, pokalbiams ir pan. interakcinio pobūdžio dialoginiams rašytiniams tekstams, atrodo, būdingiau daiktavardžius pritaikyti prie lietuvių kalbos sistemos. Plg. 3a ir 3b, 4a ir 4b, 5a ir 5b:

- (3a) [...] prancūzas Fransua Ru įrodė, kad norint laimėti nebūtina kurti sudėtingas grafines sistemas – jo „**flash**“ technologija sukurtas animacinis filmukas. (NSDB: „Respublika“ 2003); **Flash** technologija neturėtų būti svetima mūsų sąmonės, atminties procesams. (NSDB: „Šiaurės Atėnai“ 2008)
- (3b) Kažkada buvau radęs labai įdomų **flash'iuką** su gera idėja. Jame kalbama apie tai, kaip kartais mes pamirštame mėgautis gyvenimu, galvodami tik apie tikslą. Siūlau pažiūrėti. (NSDB: intern. komentaras 2008)
- (4a) Dylan Lauren saldumynų atidarymas ir saldainių populiarumas per madų savaitę byloja apie saldumynų eros pradžią. Jų dedama į geriausių **after-party** krepšelius. (NSDB: „Moteris“ 2004); Literatūros vakarai būdavo itin netradiciniai, o neretai dalis publikos likdavo ir visokioms **afterparty**, kartais užsitęsdavusioms ir ligi ryto. (NSDB: žurnalo „Miesto IQ“ straipsnių rinktinė, 2008–2010)
- (4b) Pernai pirma festivalio diena **afterpartis** vyko festo teritorijoje, o antra jau minetame gotikiniam klube, speju ir šiemet bus tas pats. (NSDB: intern. komentaras 2006)

¹³ Kad diduma skolinių su kirčiuotu baigmeniu *-ė* vartojami nekaitomi pastebėta ir kituose tyrimuose (Rimkutė, Raižytė 2010; daugiau apie minėto tipo nekaitomų naujųjų skolinių grupę žr. Vaicekauskienė 2007: 161).

Vaicekauskienė, L., Dabašinskienė, I., Kamandulytė-Merfeldienė L. Naujųjų skolinių kaitybinio ir darybinio adaptavimo modelių produktyvumas. *Taikomoji kalbotyra* 2013–2014 (3), www.taikomojikalbotyra.lt

- (5a) Meilė – kaip „puzzle“. (NSDB: „Panelė“ 1998); Jei negalima keltis, jis skaito, piešia, dėlioja „Puzzle“, žaidžia, šneka, klauso radijo. (NSDB: „Lietuvos rytas“ 1996)
- (5b) [...] dėliodama pasijutau tikrai kaip **pūzlę** dėčiau. (NSDB: intern. komentaras 2008)

Būtent interakcinio ir neformalaus pobūdžio rašytinių tekstų (interneto forumų pokalbių ir komentarų) skolinių gramatika yra panašiausia į natūralią sakytinę kalbą – skoliniai čia dažniau perrašomi pagal tarimą ir kaitomi arba išsivedama jų vedinių, kaip yra įprasta sakytinėje kalboje.

4. Naujųjų skolinių lietuvinimas ir kaitybos bei darybos klasių produktyvumas

Remiantis aptartais NM principais, galima daryti prielaidą, kad naujųjų lietuvių kalbos skolinių kaitybiniai ir darybiniai afiksai, naudojami naujiems dariniams, bus parenkami pagal produktyvias žodžių darybos taisykles, pritaikant atitinkamą paradigmą, arba klasę. Iš tiesų, tyrimas patvirtino šią prielaidą. Matyti, kad skoliniai kalbos recipientės (besiskolinančiosios kalbos) sistemoje iš esmės nėra traktuojami kaip kitokie žodžiai nei savi. Akivaizdu, kad tai universali, veikiausiai bet kurios kalbos savybė, nepriskirtina vien lietuvių kalbai. Skolinio suvokimas kaip svetimo, žymėto leksinio-semantinio vieneto yra ne kalbos, o kalbėtojo nuostatų sritis, dažniausiai susijusi su kultūrinėmis ar socialinėmis kalbos reikšmėmis konkrečioje kalbos bendruomenėje. Šiuo atžvilgiu skirtumų tarp bendruomenių esama gerokai didesnių nei tarp pačių kalbų sistemų: bendruomenėse, kurios turi ilgą ir aktyvią purizmo tradiciją, kalbėtojų dėmesys skoliniais (skolinio atpažinimas ir metakalbinis komentavimas) bus ryškesnis nei tose, kur tokios tradicijos nėra¹⁴.

4.1. Skolintų daiktavardžių ir būdvardžių lietuviškos galūnės

Kaip minėta, pagrindinę skolintų žodžių dalį sudaro daiktavardiniai skoliniai. Tarp sulietuvintų skolinių vyrauja morfologiškai adaptuoti daiktavardžiai: NSDB įformintų su galūne skolinių yra apie 88 proc., o su kaitybos ar darybos priesagomis – 12 proc.

Abiejuose duomenynuose didžioji dalis morfologiškai įformintų skolintų daiktavardžių yra vyriškosios giminės. SLKT moteriškosios giminės skolinių beveik nefiksuota (veikiausiai tai rodo tiek palyginti menką šios giminės leksemų poreikį skolinių posluoksnyje, tiek menkesnę moteriškosios giminės kaitybos klasės produktyvumą), o iš NSDB duomenų matyti toks

¹⁴ Tai gerai matyti iš lyginamųjų tyrimų, pvz., Lietuvoje žmonės labiau atkreipia dėmesį į svetimos kalbos elementus nei Danijoje (žr. Čekuolytė 2010), Islandijoje – labiau nei kurioje kitoje Šiaurės šalyje (žr. Kristiansen 2005).

Vaicekauskienė, L., Dabašinskienė, I., Kamandulytė-Merfeldienė L. Naujųjų skolinių kaitybinio ir darybinio adaptavimo modelių produktyvumas. *Taikomoji kalbotyra* 2013–2014 (3), www.taikomojikalbotyra.lt

pasiskirstymas: apie 80 proc. yra vyriškosios giminės ir mažiau kaip 20 proc. – moteriškosios giminės; taip pat fiksuotas nedidelis pluoštelis abi gimines nurodančių skolinių, vadinamųjų *substantiva communia*.

Aiškiai vyraujanti vyriškoji klasė yra *-as*, gerokai retesnė *-is (-io)* ir rečiausia *-(i)us* (žr. 1 lentelę; pabrėžtina, kad NSDB pagrindu pateikiamus skaičius dėl bazės specifikos galima vertinti tik kaip apytikrius). Moteriškosios giminės skolinių kaitybai dažniausiai naudojama *-a*, retai *-ė*. Dalis moteriškosios giminės skolinių yra moteriškos lyties asmenis įvardijantys referentai su *-ė* ar (labai retai) su *-a*, plg.: *aupierė* „užsienyje šeimose aukle dirbanti mergina“, *barakuda* „turtuolius medžiojanti moteris“, *barbė* „kalbėtojo manymu, pernelyg susitelkusi į išvaizdą, tuščiagarbė ar nepadoraus elgesio moteris“, *diva* „primadona, puiki dainininkė“, *eksė* „buvusi partnerė“, *fyfa* „tam tikros merginų kultūros atstovė“, *hostesė* „svečiais besirūpinanti kokio renginio šeimininkė“, *starletė* „jauna, daug žadanti aktorė, būsima žvaigždė“ ir kt. Su pritaikyta *-a* paradigma taip pat fiksuoti keli vyriškosios ar abi gimines nurodantys (*substantiva communia*) skoliniai, plg.: *barista* „kavos ruošimo meistras ar meistrė“, *dabavala* „maisto paketų nešiojas Indijoje“, *ultra* „aktyvus sporto aistruolis ar aistruolė“ ir kt. (paradigmų, arba klasių, santykį žr. 1 lentelėje¹⁵).

Fleksija	Klasių pasiskirstymas NSDB	NSDB ir SLKT skolinių pavyzdžiai
-as	61 proc.	<i>aipodas, andergraundas, bodipeintingas, boifrendas, čyzas, driftas, ekstrymas, feisas, fotošopas, gaspačas, hardvaras, imidžas, jutūbas, klipas, laptopas, marketas, masteringas, noutbukas, onlainas, pabas, pilatesas, raftingas, skinas, tažinas, taoizmas, vojažas</i> ir kt.
-is	21 proc.	<i>abačis, beibis, čatnis, draiveris, enerdžaizeris, fjučeris, frisbis, grafitis, hamburgeris, insaideris, kolbis, lūzeris, mesindžeris, napsteris, origamis, partis, plejeris, reperis, selfis, svingeris, tamagočis, zaperis</i> ir kt.
-a	14 proc.	mot. g.: <i>ajurveda, alibidemija, arabija, barakuda, burita, digitalizacija, diva, feta, gorgoncola, harisa, klasterizacija, laikra, masmedija, oficina, promocija, rukola, tapa, tortilja, vikipedija</i> ir kt.

¹⁵ Dėl skolinių retumo SLKT reprezentuojamoje sakytinėje kalboje, lentelėje pateikiamas tik NSDB fiksuotų skolinių su nurodytomis paradigmomis pasiskirstymas.

Vaicekauskienė, L., Dabašinskienė, I., Kamandulytė-Merfeldienė L. Naujųjų skolinių kaitybinio ir darybinio adaptavimo modelių produktyvumas. *Taikomoji kalbotyra* 2013–2014 (3), www.taikomojikalbotyra.lt

		vyr. g. arba subst. com.: <i>barista, dabavala, moksa, musaka, sipa, soba, ultra</i>
-(i)us	2 proc.	<i>animatorius, auditorius, bliurėjus, didžėjus, ybėjus, imobilizatorius, mentorius, moderatorius, pleibojus, segvėjus, selektorius, sensorius, totalizatorius, tutorius, vidžėjus</i> ir kt.
-ė	2 proc.	<i>aupierė, bagetė, guakamolė, kalconė, karaokė, latė, maskarponė, romanetė</i> ir kt.

1 lentelė. Naujųjų skolintų daiktavardžių kaitybos klasės ir jų pasiskirstymas morfologiškai įformintų daiktavardžių grupėje (NSDB duomenimis)

Paradigmos *-as* produktyvumą galima sieti su šios paradigmos daiktavardžių dažnumu – vienu iš svarbiausių natūraliosios morfologijos veiksmių. Klasėje *-as* nuosekliai įforminami skoliniai, turintys anglų kalbos afiksą *-ing*, plg.: *bodibildingas, brendingas, driftingas, faktoringas, hepeningas, kerlingas, lizingas, parkingas, pirsingas, roumingas, trekingas* ir kt.

Į paradigmą *-is (-io)* sistemingai įtraukiami skoliniai, turintys baigmenį *-er* (ši grupė yra itin gausi), plg.: *baneris, burgeris, klasteris, lindihoperis, lūzeris, napsteris, peidžmeikeris, printeris, roleris, skryneris, tyneidžeris, vaučeris* ir kt. Fleksija *-is* taip pat pakeičiamas ir įtraukiamas į paradigmą kalbos donorės (skolinančiosios kalbos) galinis nekirčiuotas fonetinio žodžio varianto balsis *-i / -y* (plg. Valeckienė 1967), plg.: *beibis* ← EN *baby*, *blakberis* ← EN *blackberry*, *ekstazis* ← EN *extasy*, *kivis* ← maorių *kivi*, *martinis* ← IT *martini*, *partis* ← EN *party* ir kt.¹⁶

Klasėje *-(i)us* gana sistemingai įforminami skoliniai, kurių kamiene yra afiksas *-(t)or* (plg.: *desinatorius, selektorius, tutorius*) ir tie, kurie turi baigmenį *-ay* ar *-oy*. Šie baigmenys adaptuojami kaip *-ėj* ar *-oj* ir įforminami su *-(i)us*, plg.: *galovėjus* ← EN *galloway*, *tombojus* ← EN *tomboy*.

Trečiąją pagal produktyvumą skolintų daiktavardžių klasę *-a* iš esmės sudaro neoklasikiniai, veikiausiai per anglų kalbą atėję skoliniai su lotyniškos kilmės priesagomis *-(ac)ija* (← *-(āt)iō*) ar graikų *-ija* (← *-eía*), pvz., *autorizacija, komercializacija, mezoterapija, notifikacija, ortoreksija, predikcija* ir kt. Taip pat ši grupė apima pluoštelį skolinių, kurių baigmuo ar fleksija *-a* yra sutapatinta su lietuviškąja fleksija, plg.: *bosanova* ← PT *bossanova*, *feta* ← EL *feta*, *lazanija* ← IT

¹⁶ Be abejonės, ne visos čia ir kitur straipsnyje nurodomos kilmės kalbos yra tiesioginės donorės; diduma naujųjų skolinių į lietuvių kalbą, manytina, ateina iš didžiųjų tarptautinių kalbų ar per jas kaip tarpininkes. Toliau pavyzdžiuose EN nurodo į anglų kalbą, EL – graikų, ES – ispanų, IT – italų, PT – portugalų.

Vaicekauskienė, L., Dabašinskienė, I., Kamandulytė-Merfeldienė L. Naujųjų skolinių kaitybinio ir darybinio adaptavimo modelių produktyvumas. *Taikomoji kalbotyra* 2013–2014 (3), www.taikomojikalbotyra.lt

lasagna, paelija ← ES *paella, salsa* ← ES *salsa*. Panašiai įforminami skoliniai su baigmeniu *-e*, kuris dėl formalaus panašumo sutapatinamas su lietuviškuoju *-ė*, plg.: *bagetė* ← IT *baguette*, *disketė* ← EN *diskette*, *guakamolė / gvakamolė* ← ES *guacamole*, *kalconė* ← IT *calzone*, *latė* ← IT *latte* ir kt.

Pastebėta ir nenusistovėjusios vartosenos atveju, kai kaitybos klasės (ir kartu giminės) parinkimas tam pačiam skoliniui gali kiek įvairuoti – vienais atvejais formą gali lemti analogija, kitais originalo baigmuo, dar kitais – lietuviškos sąvokos atitikmuo, plg.: *fraktalas / fraktalis*; *googlas / gūglis / gūglė*; *leiblas / leiblis*; *magazinas / magazinė*; *mimoletas / mimoletė*; *roletai / roletės / roletos*; *sipas / sipa*; *uonas / vuonas / onė*. Vis dėlto tokie atvejai palyginti reti (skoliniams labiau būdingas rašybos įvairavimas).

Naujųjų skolintų **būdvardžių** grupėje vien su lietuviška galūne, priskiriant skolinius atitinkamoms paradigmoms, įforminama retai. Iš sulietuvintų (morfologiškai adaptuotų su galūne ar priesaga arba pasidarytų su priesaga) būdvardžių galūniniai atvejai sudaro apie 10 procentų. Neoklasikiniai, naujos reikšmės žinomų tarptautinių kamienų būdvardžiai (dažnai su fonologiškai adaptuotomis lotyniškos kilmės priesagomis *-al-* ar *-yv-*), kaip įprasta, kaitybai lietuvinami pritaikant paradigmą *-us* (plg. Drotvinas 2001: 2), pvz.: *aktualus* ‚kuris galioja kalbamuoju metu‘, *ekstemporalus* ‚skirtas ar gaminamas konkrečiam atvejui‘, *intermodalus* ‚apimantis įvairias rūšis‘, *validus* ‚pagrįstas, teisėtas‘; *inovatyvus* ‚naujoviškas, susijęs su inovacijomis‘, *interaktyvus* ‚turintis abipusę ryšį su naudotoju‘, *pasyvus* ‚naudojantis mažai energijos‘ ir kt. Su kitų kalbų kamienais gali būti naudojama ir paradigma *-as*, pvz., *fainas*, *šarmingas* (šio skolinio interpretacija nėra vienareikšmiška, jis gali būti ir daiktavardžio *šarmas* vedinys su lietuviška priesaga), tačiau tokių atvejų itin reta.

4.2. Skolintų daiktavardžių ir būdvardžių lietuviškos priesagos

4.2.1. Daiktavardžiai

Skolintų **daiktavardžių** užfiksuota su priesagomis, turinčiomis abstrakto, asmens pavadinimo ir – retai – vietos, kuopinio ar instrumento pavadinimo reikšmę. Kai kuriais atvejais skolinys veikiausiai įforminamas atliekant skolintos priesagos substituciją lietuviška tos pačios darybos reikšmės priesaga (gramatinio produktyvumo hierarchijoje tai būtų aukščiausias produktyvumo lygmuo), kai

kuriais – vyksta savarankiškas darybinis procesas, atsiliepiantis į papildomų žodžių su skolinta šaknimi poreikį (žemiausias produktyvumo lygmuo).

Iš abstraktų priesagų, NSDB duomenimis, produktyviausia laikytina priesaga *-imas*, asmens pavadinimams kiek dažniau pasirenkama *-ininkas*; kitų morfologinių reikšmių priesagų fiksuota pernelyg mažai, kad būtų galima kalbėti apie jų produktyvumą. Retesni priesagų dariniai su skolintais kamienais veikia rodo, kad skolintų žodžių posluoksniui aktualios tik kai kurios darybinės kategorijos (priesagų apžvalgą ir pasiskirstymą NSDB žr. 2 lentelėje; kaip minėta, skaičius reikėtų vertinti tik kaip apytikrius). Pabrėžtina, kad su skolintais kamienais taip pat pasidaroma deminutyvų, tačiau prie antraštinių žodžių tokie dariniai NSDB nebuvo priskirti, todėl jų skaičius palyginimui nepateikiamas.

Abstraktus įvardijantys priesaginiai skoliniai turi tris lietuviškas priesagas *-imas*, *-umas* ir *-ystė*. Produktyvumu iš jų (ir iš visų likusių lietuviškųjų daiktavardinių skolinių priesagų) išsiskiria *-imas* – kaip teigiama, pati dariausia iš veiksmažodžių abstraktų priesagų (DLKG⁴ 2006: 94). Skolintų žodžių atveju klasifikuoti šią priesagą vienareikšmiškai kaip darybinę, o patį ją turintį skolinį kaip darinį iš skolinto veiksmažodžio yra keblu. Darybinį ryšį tarp skolintų kamienų veiksmažodžių su priesaga *-uoti* ar *-inti* ir atitinkamai daiktavardžių su priesaga *-imas* iš tiesų galima įžvelgti, plg.: *autorizavimas* ← *autorizuoti* (*autorizavo*), *blenderiavimas* ← *blenderiuoti* (*blenderiavo*), *internalizavimas* ← *internalizuoti* (*internalizavo*), *kaitavimas* ← *kaituoti* (*kaitavo*), *parkavimas* ← *parkuoti* (*parkavo*); *baninimas* ← *baninti*, *feikinimas* ← *feikinti*, *flūdinimas* ← *flūdinti*, *fotošopinimas* ← *fotošopinti*, *trolinimas* ← *trolinti* ir kt.¹⁷ Labiausiai tikėtina, kad toks darybinis ryšys galėtų susidaryti *neoklasikinių* skolinių grupėje, nes su neoklasikiniais kamienais fiksuota daugiausia to paties kamieno skolinių – galimų pamatinių žodžių ir vedinių, tačiau įrodyti jo praktiškai neįmanoma.

Daiktavardžių priesagų pasiskirstymas NSDB

ABSTRAKTO REIKŠMĖS PRIESAGOS

-imas

55 proc.

¹⁷ Čia ir toliau po rodyklės nurodomos lietuvinimo galimybės – galimas išvedimas iš pamatinio žodžio arba tikėtinas priesagos pakeitimas skolinį adaptuojant.

Vaicekauskienė, L., Dabašinskienė, I., Kamandulytė-Merfeldienė L. Naujųjų skolinių kaitybinio ir darybinio adaptavimo modelių produktyvumas. *Taikomoji kalbotyra* 2013–2014 (3), www.taikomojikalbotyra.lt

<i>-umas</i>	11 proc.
<i>-ystė</i>	3 proc.
ASMENS PAVADINIMO REIKŠMĖS PRIESAGOS	
<i>-ininkas</i>	15 proc.
<i>-tojas</i>	8 proc.
VIETOS REIKŠMĖS PRIESAGOS	
<i>-inė</i>	3 proc.
<i>-ynas</i>	0,5 proc.
KUOPINĖS REIKŠMĖS PRIESAGOS	
<i>-ija</i>	2 proc.
<i>-ynas</i>	0,5 proc.
INSTRUMENTO REIKŠMĖS PRIESAGOS	
<i>-inė</i>	2 proc.

2 lentelė. Naujųjų skolintų daiktavardžių lietuviškos priesagos ir jų tarpusavio santykis (NSDB duomenimis)

Vis dėlto taip pat tikėtina, kad kai kurie skoliniai gali būti įforminti su *-imas* vietoj skolintos neoklasikinės *-(ac)ija*, plg.: *akreditacija* ir *akreditavimas*, *komercializacija* ir *komercializavimas*, *marginalizacija* ir *marginalizavimas*, *rekultivacija* ir *rekultivavimas*, *sertifikacija* ir *sertifikavimas*, *valorizacija* ir *valorizavimas* ir kt. Priesaga *-imas* taip pat gali būti morfologiniam adaptavimui ir kaitybai pasirenkama priesaga, kuria pakeičiama anglų kalbos kilmės skolinių originalo priesaga *-ing*, plg. skolinių poras *brandingas* ir *brandinimas* ← EN *branding*, *fotošopingas* ir *fotošopinimas* ← *photoshopping*, *kaitingas* ir *kaitingavimas* ← EN *kiting*, *lizingas* ir *lizingavimas* ← EN *leasing*, *raftingas* ir *raftinimas* ← EN *rafting*, *trekingas* ir *trekinimas* ← EN *tracking* ir kt.¹⁸ Formų atžvilgiu sinonimiškos reikšmės skoliniai būna ir labai variantiški, ir sunkiai įrodomo darybinio ryšio tarp potencialaus darybos pamato ir darinio, plg.: *draftavimas* / *draftinimas* (nefiksuota *draftingas*) ← *draftuoti* (*draftavo*) / *draftinti* (nefiksuota *draftinguoti*); *driblingavimas* / *driblingas* (nefiksuota *driblinimas*) ← *driblinguoti* (*driblingavo*) / *driblinti* (nefiksuota *dribliuoti*); *driftavimas* / *driftinimas* / *driftingas* (nefiksuota *driftingavimas*) ← *driftuoti* (*driftavo*) / *driftinti* / *driftinguoti*

¹⁸ Įdomu, kad *Google* paieškos sistema skolintų šaknų afiksus *-ing-as* ir *-im-as* laiko sinonimais ir paiešką automatizuoja siūlydama abu variantus arba vieną kurį, jei kito neranda. Pvz., įvedus *pirsinimas* siūloma: „Galbūt jūs norėjote ieškoti: „pirsingas“.

Vaicekauskienė, L., Dabašinskienė, I., Kamandulytė-Merfeldienė L. Naujųjų skolinių kaitybinio ir darybinio adaptavimo modelių produktyvumas. *Taikomoji kalbotyra* 2013–2014 (3), www.taikomojikalbotyra.lt

(*driftingavo*), *tiuningavimas* / *tiuninimas* / *tiuningas* ← *tiuninguoti* (*tiuningavo*) / *tiuninti* (nefiksuota *tuniuoti*) ir kt.

Gretinamų poros narių su skolintais afiksais *-acij-a* ir *-ing-as* reikšmė gali būti ir veiksmo, ir veiksmo rezultato pavadinimas; dubletuose su lietuviška priesaga konkuruoja būtent veiksmo pavadinimui parinktos formos.

Likusios dvi su skolintais daiktavardžiais fiksuotos lietuviškos abstraktų priesagos *-umas* ir *-ystė* skolinams pasidaryti ar sugramatinti naudojamos retai. Lietuviškų žodžių daryboje priesaga *-umas*, kaip teigiama, yra dažna ir naudojama vediniams iš būdvardžių, o priesaga *-ystė* laikoma pačiu būdingiausiu daiktavardžių abstraktų darybos formantu (DLKG⁴ 2006: 101–102). Gali būti, kad būtent negausiai skolinamūsi būdvardžių vediniais laikytinas pluoštelis tokių tarptautinių naujos reikšmės skolinių kaip *horizontalumas* ← *horizontalus*, *inovatyvumas* ← *inovatyvus*, *integralumas* ← *integralus*, *interaktyvumas* ← *interaktyvus*, *legitimumas* ← *legitimus*, *validumas* ← *validus* ir kt. Kita vertus, negalima visiškai atmesti ir interpretacijos, kad bent jau dalis iš jų gali būti tarptautinės sudėtinės priesagos su bendra dalimi *-it-y* variantai, atsiradę substitucijos būdu pakeitus skolintą priesagą lietuviška, plg. *interaktyvumas* ← *interactivity*, *legitimumas* ← *legitimity*, *validumas* ← *validity*. Su priesaga *-ystė* fiksuoti vos keli skoliniai; juos taip pat galima interpretuoti ir kaip skolinto daiktavardžio vedinius, ir galbūt kaip baigmens *-ship* substituciją lietuvišku tą pačią darybos reikšmę turinčiu atitikmeniu *-ystė*, plg. *antreprenerystė* ← *antrepreneris* / *entrepreneurship*; *lyderystė* ← *lyderis* / *leadership*; *mentorystė* ← *mentorius* / *mentorship*; *reiderystė* ← *reideris* / *raidership*; *sponsorystė* ← *sponsorius* / *sponsorship*.¹⁹

Palyginti su lietuviškų priesagų poreikiu skolintiems abstraktams, kitų reikšmių daiktavardžių priesagų prireikia rečiau. Asmenų pavadinimams dažniausiai naudojama *-ininkas*, rečiau – *-tojas*. Lietuvių kalbos darybinėje sistemoje abi šios klasės laikomos produktyviomis: pagal DLKG, bendrinėje lietuvių kalboje yra gana daug asmenis reiškiančių priesagos *-ininkas* vedinių iš daiktavardžių, o priesaga *-tojas* yra pati dariausia iš veiksmažodžių padarytų asmenų pavadinimų

¹⁹ Straipsnio recenzentas atkreipė dėmesį į šiai interpretacijai prieštaraujančius vedinius, pvz.: *ensorship* → *senzūra*, o ne **cenzorystė*. Be abejonės, tai tėra mūsų pateikiamas naujas spėjimas. Kita vertus, naujųjų skolinių atveju dėsnigumo ir taikomų modelių sistemingumo veikiausiai nereikia tikėtis – visiškai gali būti, kad vienu metu egzistuoja skirtingi to paties tipo skolinių lietuvinimo būdai.

Vaicekauskienė, L., Dabašinskienė, I., Kamandulytė-Merfeldienė L. Naujųjų skolinių kaitybinio ir darybinio adaptavimo modelių produktyvumas. *Taikomoji kalbotyra* 2013–2014 (3), www.taikomojikalbotyra.lt

priesaga (DLKG⁴ 2006: 114, 104). Neabejotina, kad pluoštelis skolinių su *-tojas* bus atitinkamų veiksmažodinių skolinių vediniai, plg. *blogintojas* ← *bloginti*, *gūglintojas* ← *gūglinti*, *kaituotojas* ← *kaituoti*, *lizinguotojas* ← *lizinguoti*, *masteriuotojas* / *masterintojas* ← *masteriuoti* / *masterinti*, *mobinguotojas* / *mobintojas* ← *mobinguoti* / *mobinti*, *parkuotojas* ← *parkuoti*, *reitinguotojas* ← *reitinguoti*, *remiksuotojas* ← *remiksuoti*, *spamintojas* ← *spaminti* ir kt. Vediniais iš skolinų daiktavardžių kamienų galėtų būti laikomi, pvz., *internetininkas* ← *internetas*, *kviltininkas* ← *kviltas*, *loftininkas* ← *loftas*, *ofšorininkas* ← *ofšoras*, *piarininkas* ← *piaras*, *šortrekininkas* ← *šortrekas*, *videoartininkas* ← *videoartas* ir kt. Retais atvejais pasitaiko sinoniminių vedinių su šiomis dviem priesagomis, plg.: *blogintojas* ir *blogininkas*, *gūglintojas* ir *gūglininkas*, *kaituotojas* ir *kaitininkas*, *spamintojas* ir *spamininkas*.

Kaip minėta straipsnio pradžioje, veiksmažodžių skolinamasi palyginti nedaug, taigi ir vėlesnių darinių iš jų sulietuvintų formų natūraliai esama mažiau. O štai iš daiktavardžių, sudarančių didžiąją skolinių dalį, atrodytų, turėtų būti pasidaroma daugiau asmenis nurodančių vedinių. Vis dėlto *-ininkas* grupė yra palyginti nedaug gausesnė už *-tojas*. Labai tikėtina, kad potencialius *-inink-*vedinius nukonkuruoja skoliniai su asmens pavadinimo reikšmę turinčia skolinu priesaga (baigmeniu) *-ist* ar ypač su *-er* (pastarųjų grupė itin gausi). Taip pat tikėtina, kad – bent jau dalis – asmenų pavadinimų grupės skolinių su *-ininkas* gali būti ne išsivesti iš skolinų daiktavardžių dariniai, o asmenis reiškiančių kalbos donorės daiktavardžių su priesagomis *-er* ar *-ist* substitutai; šioje grupėje esama nemažai sinoniminių formos varijavimo atvejų, plg.: *andergraundininkas* / *andergrounderis*, *bitboksininkas* / *bitbokseris*, *čioperininkas* / *čioperistas*, *dekupažininkas* / *dekupažistas*, *endurininkas* / *enduristas*, *flešmobininkas* / *flešmoberis*, *fristailininkas* / *fristaileris*, *golbolininkas* / *golbolistas*, *grafitininkas* / *grafiteris* / *grafitistas*, *jutūbininkas* / *jutūberis*, *ofisininkas* / *ofisistas*, *parkūrininkas* / *parkūreris* / *parkūristas*, *raelininkas* / *raelistas* ir kt. Pastebėtina, kad dubletinių variantų su priesagomis *-ist* ar *-er* turi ir priesagos *-tojas* vediniai, plg. *blogintojas* ir *blogeris*, *kaituotojas* ir *kaiteris*, *lizinguotojas* ir *lizingistas*, *mobinguotojas* ir *mobingistas* / *moberis*, *reitinguotojas* ir *reitingistas*, *spamintojas* ir *spameris* ir kt.

Kituose tyrimuose aptartosios priesagos *-imas*, *-umas* ir *-ininkas* taip pat priskiriamos dariausioms savo klasės naujųjų lietuvių kalbos naujažodžių priesagoms (žr. Mikelionienė 2000: 33–44, Vaicekauskienė 2007: 193–194).

Vaicekauskienė, L., Dabašinskienė, I., Kamandulytė-Merfeldienė L. Naujųjų skolinių kaitybinio ir darybinio adaptavimo modelių produktyvumas. *Taikomoji kalbotyra* 2013–2014 (3), www.taikomojikalbotyra.lt

Su skolintais kamienais, be abstrakto ir asmens pavadinimo reikšmės lietuviškų priesagų, dar naudojamos instrumento, vietos ir kuopinio pavadinimo reikšmę turinčios priesagos, tačiau jų poreikis gerokai mažesnis. Šios priesagos yra neabejotinai darybinės. Su priesaga *-in* ir moteriškąja galūne daromasi a) vietos ir b) instrumento pavadinimų, plg.: a) *burgerinė* ← *burgeris*, *fastfoodinė* ← *fastfoodas*, *kreperinė* ← *krepas*, *steikinė* ← *steikas*, *sušinė* ← *sušis*, b) *barbakinė*, *fritiūrinė*, *kreperinė*, *steikinė*²⁰; Su priesagomis *-ija* ir *-ynas* fiksuoti keli kuopinės reikšmės skoliniai, plg.: *sponsorija*, *kompiuterija*, *hakerija*; *blogynas*; taip pat vietos reikšmės skolinys *zorbynas* „didelių permatomų rutulių, esant kurių viduje riedama pramogos sumetimais, naudojimo vieta“. Beveik visos minėtos priesagos laikomos dariomis savo reikšmės bendrinės lietuvių kalbos priesagomis; *-ynas* vietai reikšti, teigiama, dažniau pasitelkiamas naujadarams (žr. DLKG⁴ 2006: 134, 143).

Su skolintais kamienais taip pat gali būti daromasi deminutyvų, pirmiausia, su *-(i)ukas*, rečiau su *-ėlis*. Pagal DLKG, bendrinėje kalboje šios priesagos dažnos, bet pagal darumą nusileidžia dariausiai deminutyvų priesagai *-elis* (DLKG⁴ 2006: 90); pastarosios vedinių daryba lietuvių kalboje yra gana apibrėžta ir formaliai ribojama žodžio skiemenų skaičiaus – deminutyvai su šia priesaga yra daromi tik iš dviskiemenių daiktavardžių. Kadangi dviskiemenių skolinų daiktavardžių fiksuojama mažiau nei daugiaskiemenių, deminutyvų priesagą *-elis* su skolintais kamienais turėtų būti gana reta.

4.2.2. Būdvardžiai

Sulietuvintų **būdvardžių** grupėje atvejai su lietuviškomis priesagomis vyrauja, sudarydami apie 90 procentų, palyginti su tais, kurie įforminti adaptacinėmis fleksijomis. Naudojamos keturios lietuvių kalbos kilmės priesagos: *-inis*, *-iškas*, *-uotas* ir *-ingas* ir lietuvių kalboje vartojama, neformalaus stiliaus konotaciją turinti skolinta *-ovas* (plg. *bugovas*, *fankovas*, *kreizovas*, *popsovas*). Iš būdvardinių priesagų gausumu skolinių su lietuviškomis priesagomis grupėje išsiskiria *-inis* (beveik 80 proc.), retesnė yra *-iškas* (apie 13 proc.) o paskutinės dvi labai retos, jų rasta vos po keletą žodžių. Kad skolinto kamieno būdvardžiai dažniausiai būna su priesagomis *-inis* ir *-iškas*, patvirtina ir kiti tyrimai (žr. Mikelionienė 2000: 26, Drotvinas 2001: 3, Žilinskienė 2004: 172, Vaicekauskienė 2007: 192–193).

²⁰ Vienas iš straipsnio recenzentų atkreipė dėmesį, kad instrumento pavadinimai įprastai daromiesi iš veiksmažodžių ir kad šiuos skolinius galima interpretuoti kaip iš vietos pavadinimų besivystantį naują nedidelį pogrupį.

Vaicekauskienė, L., Dabašinskienė, I., Kamandulytė-Merfeldienė L. Naujųjų skolinių kaitybinio ir darybinio adaptavimo modelių produktyvumas. *Taikomoji kalbotyra* 2013–2014 (3), www.taikomojikalbotyra.lt

DLKG teigimu, būdvardžių priesaga *-inis* dabartinėje lietuvių kalboje yra ypač dari, iš daiktavardžių įvairių reikšmių būdvardžių daromasi daugiausia (plg. DLKG⁴ 2006: 209–210). Taip pat daria laikoma *-iškas*; teigiama, kad ją turi daug tarptautinių žodžių vedinių (plg. DLKG⁴ 2006: 207–208).

Vis dėlto vienareikšmiškai klasifikuoti *-inis* kaip darybinę priesagą būtų netikslu. Gali būti, kad kai kuriais atvejais ji naudojama kaip adaptacinė priesaga. Nedidelė dalis skolinių su *-inis* turi kamienus su tarptautinių būdvardžių priesagomis (šaknys nebūtinai yra neoklasikinės kilmės): *-al-* (*fiskalinis, industrialinis, marginalinis* ir kt.), *-yv-* (*ekskliuzyvinis, karitatyvinis*), *-ar-* (*humanitarinis*). Tokie naujieji skoliniai gali būti įforminti kaitybai pridedant *-inis* prie viso kalbos donorės būdvardžio. Nėra neįmanomas ir morfologinis adaptavimas substitucijos būdu pakeičiant kalbos donorės būdvardžio priesagą lietuviška, pvz.: *fašionistinis* ← *fašionistas* / EN *fashionistic, oficininis* ← *oficina* / EN *officinic* ir kt. Taip pat kaitybai su *-inis* gali būti įforminami nepriesaginiai kalbos donorės būdvardžiai, pvz.: *andergroundinis* ← EN *underground, feikinis* ← EN *fake, meistryinis* ← EN *mainstream, ofšorinis* ← EN *offshore, reversinis* ← EN *reverse, topinis* ← EN *top*. Tokią interpretaciją ypač paremia atvejai, kai nėra pasiskolinta atitinkamo kamieno daiktavardžio, plg.: *pilotinis* ← EN *pilot* (*pilotas* naujojo skolinio reikšme, kuris ‘bando ar yra skirtas bandymams’ nefiksuota), *poshinis* ← EN *posh* (*pošas / poshas* nefiksuota).

Neabejotiniais lietuvių kalbos dariniais galima laikyti skolinto kamieno būdvardžius, kuriems kalboje donorėje nėra būdvardinių atitikmenų ir esama fiksuoto skolinto daiktavardžio – tikėtino pamatinio žodžio. Tokių priesagos *-inis* grupėje yra dauguma ir pačių įvairiausių reikšmių, tiek medžiagos, tiek paskirties, tiek panašumo ar kitų ypatybių, plg.: *ajurvedinis* ← *ajurveda, amaretinis* ← *amaretas, antreprenerinis* ← *antrepreneris, barkodinis* ← *barkodas, botoksinis* ← *botoksas, čartinis* ← *čartas, forsmožorinis* ← *forsmožoras, gūglinis* ← *gūglas, hepiendinis* ← *hepiendas, hiphopinis* ← *hiphopas, klasterinis* ← *klasteris, liftinginis* ← *liftingas, ofisinis* ← *ofisas, paparacinis* ← *paparacas, piarinis* ← *piaras, spaminis* ← *spamas* ir kt. Čia galima aptikti ir darybos iš santrumpų, pagal įvade pateiktą gramatinio produktyvumo hierarchiją, iliustruojančių trečiąją iš keturių žemėjimo tvarka pateikiamų produktyvumo laipsnių, plg.: *smsinis* ← *smsas*.

Panašiai veikiausiai interpretuoti ir naujieji skoliniai su *-iškas*. Diduma iš jų laikytini dariniais iš skolinto daiktavardžio, nurodančiais a) ko rūšį ar b) panašumą su kuo, plg.: a) *antrepreneriškas*,

Vaicekauskienė, L., Dabašinskienė, I., Kamandulytė-Merfeldienė L. Naujųjų skolinių kaitybinio ir darybinio adaptavimo modelių produktyvumas. *Taikomoji kalbotyra* 2013–2014 (3), www.taikomojikalbotyra.lt

baikeriškas, barakudiškas, fryganiškas, glamūriškas, tolkeniškas, veganiškas ir kt.; b) *barbiškas, didžėjiškas, hakeriškas, hiphopiškas, popsiškas* ir kt. (be abejo, ne vienas toks skolinys gali būti vartojamas abiem reikšmėmis). Vis dėlto vienas kitas iš skolinių su *-iškas* taip pat gali būti traktuojamas ir kaip galimai pasidarytas įforminant su lietuviška priesaga kalbos donorės būdvardį, plg.: *fankiškas* ← EN *funky*, *perfektiškas* ← EN *perfect* (šiuo atveju pamatinis daiktavardis *perfektas* nefiksuotas), arba pakeičiant donorės būdvardžio priesagą lietuviška, plg.: *lūzeriškas* ← EN *loserish*, *veganiškas* ← EN *veganic*.

Su priesagomis *-uotas* ir *-ingas*, kaip minėta, skolinių fiksuota nedaug; iš esmės visi jie veikiausiai yra savi dariniai iš skolintų daiktavardžių (ar ir veiksmažodžių), plg.: *dreduotas*, kuris su daug smulkių kasyčių – *dredų*²¹, *pampersuotas*, kuris dėvi / yra su *pampersais*⁶, *tiuninguotas*, kuris gausiai papildytas vidiniais ar išoriniais priedais – *tiuningu*⁶ arba veiksmo rezultatas ← *tiuninguoti*; *seksingas*, kuris gausus sekso / pokalbių apie *seksą*⁶, *šarmingas*, kuris turi daug šarmo⁶ (šio skolinio darybos interpretacija nėra vienareikšmiška – jis gali būti įformintas su galūne iš skolinto būdvardžio su baigmeniu *-ing*, plg. *šarmingas* ← EN *charming*), *ambicingas*, kurį planuojant ar dėl kurio veikiant įdedama *ambicijų*⁶ (pastarasis skolinys būdingas verstų ar priderintų dokumentų kalbai, todėl neatmestina, kad jis gali būti perimtas pakeitus kalbos donorės būdvardžio priesagą lietuviška, plg. *ambicingas* ← EN *ambitious*).

4.2.3. Veiksmažodžiai

Skolintų **veiksmažodžių** priesagos šiame straipsnyje išsamiau nenagrinėjamos – jų analizė 2011 m. NSDB duomenų pagrindu pateikta Jurgio Pakerio šio žurnalo 2013 (3) numeryje publikuotame straipsnyje. Bendro vaizdo dėlei galima pasakyti, kad, NSDB duomenimis, kaip produktyviausios (tiek adaptacinei, tiek darybinei funkcijai) vienareikšmiškai klasifikuotinos priesagos *-inti* ir *-(iz)uoti*: bendras skolintų kamienų skaičius su šiomis priesagomis NSDB veiksmažodžių grupėje yra atitinkamai 48 ir 45 proc. Retomis laikytinos *-auti* (4 proc.) ir *-ėti* (3 proc.). Pastebėtina, kad priesagą *-inti* turi praktiškai vien anglų kalbos kilmės šaknų skoliniai, o tarp skolinių su priesaga *-(iz)uoti* anglų kalbos kilmės yra pusė, kita pusė – klasikinių kalbų kilmės vadinamieji tarptautiniai žodžiai. Pakerio nuomone, atlikdami adaptacinę funkciją šie afiksai sudaro tam tikrą stilistinę distribuciją: su *-inti* adaptuojama nestandartinėje, o su *-uoti* – standartinėje kalboje (Pakerys 2013).

²¹ Veikiausiai iš *dreduotas* bus išsivestas *dreduočius*, vienintelis toks fiksuotas vedinys.

Vaicekauskienė, L., Dabašinskienė, I., Kamandulytė-Merfeldienė L. Naujųjų skolinių kaitybinio ir darybinio adaptavimo modelių produktyvumas. *Taikomoji kalbotyra* 2013–2014 (3), www.taikomojikalbotyra.lt

Veikiausiai būtent dėl formalaus ir neformalaus stiliaus opozicijos dalykinių tekstų pagrindu sudarytuose duomenų korpusuose skolinių su *-uoti* aptinkama gerokai daugiau nei su *-inti* (plg. Mikelionienė 2000: 26; Žilinskienė 2004: 172).

5. Apibendrinimas ir išvados

Tyrimas atskleidė aiškų polinkį naujųjų skolinių atveju taikyti morfologinio adekvatumo kalbos recipientės sistemai principą. Galėtume teigti, kad vyksta optimali adaptacija – naujieji skoliniai integracijos į lietuvių kalbos sistemą proceso metu adaptuojami tiek gramatiškai, tiek ortografiškai (tikėtina, ir fonetiškai). Natūralus lietuvių kalbos sistemos integravimo poreikis ypač išryškėja sakininėje vartosenoje arba jai artimuose rašto žanruose (dialoginiuose interneto tekstuose).

Naujieji skoliniai išryškina lietuvių kalbos morfologijos produktyvias taisykles – tiek aukščiausio laipsnio produktyvumą, kai skoliniai įforminami pritaikant produktyvią derivacinę ar fleksinę klasę, tiek tolesnį hierarchiškai žemesnio produktyvumo laipsnio darybinį integravimą. Tarp skolintų daiktavardžių adaptacinių **fleksijų** aiškiai vyrauja fleksinė klasė *-as*, gerokai retesnė yra *-is (-io)* ir kiek mažiau produktyvi – klasė *-a*. Klasės *-as* produktyvumą galima sieti su šios paradigmos daiktavardžių dažnumu – vienu iš svarbiausių natūraliosios morfologijos veiksnių. Klasėje *-as* nuosekliai kaitybai įforminami skoliniai, turintys anglų kalbos afiksą *-ing*, su fleksija *-is* – baigmenį *-er* turintys skoliniai. Skolintų daiktavardžių klasę *-a* iš esmės sudaro neoklasikiniai skoliniai su lotyniškos kilmės priesagomis. Naujųjų skolintų būdvardžių grupėje vien su lietuviška galūne įforminama labai retai. Neoklasikinių kamienų būdvardžiai (dažniausiai su fonologiškai adaptuotomis lotyniškos kilmės priesagomis *-al-* ar *-yv-*) kaitybai gramatinami pagal *-us* paradigmą, o su kitų kalbų kamienais gali būti naudojama ir paradigma *-as*.

Iš lietuviškų **priesagų** daiktavardžių klasėje užfiksuota skolinių su priesagomis, turinčiomis abstrakto, asmens pavadinimo ir – retai – vietos, kuopinio ar instrumento pavadinimo ar deminutyvo reikšmę. Kai kuriais atvejais skolinys veikiausiai įforminamas atliekant skolintos priesagos substituciją lietuviška tos pačios darybos reikšmės priesaga, kai kuriais – vyksta savarankiškas darybinis procesas dėl poreikio įvardyti plečiant skolinto žodžio darybinį lizdą. Produktyviausiomis savo kategorijose laikytinos abstraktų priesaga *-imas*, asmens pavadinimų priesaga *-ininkas* ir neabejotinai darybinė instrumento / vietos pavadinimų priesaga su moteriškąja galūne *-inė*. Kitų reikšmių priesagų produktyvumui nustatyti neturėta pakankamai duomenų. Be

Vaicekauskienė, L., Dabašinskienė, I., Kamandulytė-Merfeldienė L. Naujųjų skolinių kaitybinio ir darybinio adaptavimo modelių produktyvumas. *Taikomoji kalbotyra* 2013–2014 (3), www.taikomojikalbotyra.lt

abejonės, mažas skolinių su kitų reikšmių priesagomis skaičius atskleidžia paties skolintų žodžių posluoksnio specifiką ir jam aktualias darybines kategorijas, bent jau pirminiu skolinimosi etapu, kol skolinimosi faktas tebėra naujas. Būdvardžių grupėje priesaginiai dariniai (palyginti su atvejais, kai įforminama su adaptacinėmis fleksijomis) vyrauja. Produktivumu išsiskiria *-inis*, gerokai rečiau naudojama *-iškas*.

Šis tyrimas taip pat atkreipia dėmesį į problemą, kad kategorizuoti skolinių lietuvinimui naudojamus afiksus kaip darybinius arba kaitybinius, adaptacinius naujųjų skolinių atveju gana sudėtinga. Skolintos, ypač naujos, leksikos darybinį ryšį (pamatinio ir išvesto žodžių santykį) sunku ir fiksuoti, ir įrodyti. Jurgio Parkerio (2013) teigimu, kai to paties kamieno skolinių pasiskolinama daugiau, tarp paprastųjų ir morfologiškai sudėtingesnių žodžių susidarantį santykį galima interpretuoti kaip sinchroninę darybą ir laikyti, kad priesagos funkcija iš pirminės adaptacinės ilgainiui pasikeičia į darybinę. Struktūrinės gramatikos požiūriu tai visiškai teisinga, tačiau žvelgiant iš socio- ir psicholingvistikos perspektyvos neatrodo įtikinama. Mažoji dalis naujųjų skolinių turi savybę būti daugiau ar mažiau *visuotinės* vartosenos faktais, diduma skolinių yra atskirų vartotojų grupių vartojami žodžiai, o tų grupių individualių kalbėtojų mentalinio leksikono sandara ir prigimtis gali ganėtinai skirtis. Vienų *kalbėtojų* atveju iš tiesų gali būti darybinio ryšio, kitų – skoliniai gali būti perimami kaip atskiros kaitybai įforminamos leksemos. Tai neabejotinai yra susiję ir su kalbos donorės mokėjimo lygiu, ir ypač su konkretaus žodžio skolinimosi laiku, kuris skirtingų individų ar jų grupių, žinoma, skiriasi. Rašytinės kalbos skolinių duomenynas, koks yra, pavyzdžiui, NSDB, iš tiesų didina tikimybę, kad (spėtina) skirtingu laiku pasiskolinti ir skirtingais būdais, dažnai per žiniasklaidą kaip tarpininkę, vartosenoje sulietuvinti atskirų kalbėtojų leksikonų žodžiai atrodys susiję potencialiu darybiniu ryšiu, grindžiamu laiko kategorijomis *pirminis / ankstesnis – antrinis / vėlesnis*. Tačiau šiuo požiūriu duomenynas nėra patikimas, taip pat ir todėl, kad jis reprezentuoja specifinę naujosios leksikos posistemį – naujieji skoliniai dėl vartosenos retumo, dėl itin didelio rašybos įvairavimo gali tiesiog (būti neaptikti ir) nepakliūti į duomenyną, net jei darybinis ryšys egzistuotų. Be abejonės, visa tai būtų tyrimo medžiagos problema, o ne (esamų ar nesamų) skolinių darybinių ryšių išraiška. Būtent dėl šios priežasties straipsnyje kalbant apie sulietuvintų skolinių afiksų klasių produktyvumą, klasių tipai (derivacinė ar fleksinė) atskirai nebuvo aptariamai ir problemiškais atvejais kategorizuoti kaip tokie tik su išlygomis.

Vaicekauskienė, L., Dabašinskienė, I., Kamandulytė-Merfeldienė L. Naujųjų skolinių kaitybinio ir darybinio adaptavimo modelių produktyvumas. *Taikomoji kalbotyra* 2013–2014 (3), www.taikomojikalbotyra.lt

Padėka

Nuoširdžiai dėkojame doc. dr. Jurgiui Pakeriui už kolegišką pagalbą rengiant šį straipsnį, taip pat šio straipsnio recenzentams už įdėmų skaitymą ir vertingas pastabas.

Literatūra

- Čekuolytė, A. 2010. Jaunimo požiūris į angliškus žodžius suaugusiųjų kalboje. *Kalbos kultūra* 83, 322–341.
- Dabašinskienė, I. 2008. Trumpinimas ir dažnumo poveikis šnekamojoje kalboje. *Darbai ir dienos* 50, 109–117.
- Dabašinskienė, I. ir L. Kamandulytė. 2009. Corpora of Spoken Lithuanian. *Estonian Papers in Applied Linguistics* 5, 67–77.
- DLKG 2006 – *Dabartinės lietuvių kalbos gramatika*, red. Vytautas Ambrazas, Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas.
- Dressler, W. U., R. Drażyk, K. Dziubalska-Kołączyk and E. Jagła. 1995-1996. On the earliest stages of acquisition of Polish declension. *Wiener Linguistische Gazette* 53–54, 1–21.
- Dressler, W. U., K. Dziubalska-Kołączyk and M. Fabiszak. 1997. Polish inflection classes within Natural Morphology. *Bulletin de la Société Polonaise de Linguistique* 53, 95–119.
- Dressler, W. U. and N. V. Gagarina. 1999. Basic Questions in Establishing the Verb Classes of Contemporary Russian. *Essays in Poetics, Literary History and Linguistics*. L. Fleishman et al. (eds.). Moscow: OGI, 754–760.
- Dressler, W. U. and A. Karpf. 1995. The teoretical relevance of pre- and protomorphology in language acquisition. *Yearbook of Morphology*, 99–122.
- Dressler, W. U. and M. Ladányi. 2000a. On contrastive word formation: German and Hungarian denominal adjective formation. *Words: Structure, meaning, function*. Ch. Dalton-Puffer and N. Ritt (eds). Berlin, New York: Mouton de Gruyter, 59–74.
- Dressler, W. U. and M. Ladányi. 2000b. Productivity in Word Formation (WF): a morphological approach. *Acta Linguistica Hungarica* 47(1–4), 103–144.
- Dressler, W. U. and L. Merlini Barbaresi. 1994. *Morphopragmatics*. Berlin: Morton de Gruyter.
- Drotvinas, V. 2001. Tarptautinių veiksmažodžių apietuvinimas. *Gimtasis žodis* 1, 2–6.
- Gaivenis, K. ir S. Keinys. 1990. *Kalbotyros terminų žodynas*. Kaunas: Šviesa.
- Gardany, F. 2009. *Dynamics of morphological productivity. A synchronic analysis and diachronic explanation of the productivity of nominal inflection classes from Archaic Latin to Old Italian*

Vaicekauskienė, L., Dabašinskienė, I., Kamandulytė-Merfeldienė L. Naujųjų skolinių kaitybinio ir darybinio adaptavimo modelių produktyvumas. *Taikomoji kalbotyra* 2013–2014 (3), www.taikomojikalbotyra.lt

in terms of Natural Morphology. PhD dissertation. Vienna: Vienna University.

- Graedler, A. L. and S. Johansson. 1995. *Rocka, Hipt and Snacksy: Some Aspects of English Influence on Present-Day Norwegian*. *Studies in Anglistics. Acta universitatis Stockholmiensis (Stockholm Studies in English 85)*. G. Melchers and B. Warren (eds.). Stockholm: Almqvist and Wiksell International, 269–289.
- Kamandulytė, L. 2009. *Lietuvių kalbos būdvardžio įsisavinimas: leksinės ir morfosintaksinės ypatybės*. Daktaro disertacija. Vytauto Didžiojo universitetas, Lietuvių kalbos institutas.
- Kamandulytė, L. 2010. Daiktavardžio paradigmų produktyvumas: skolinių morfologinio įforminimo ir fleksijų varijavimo analizė. *Lietuvių kalba* 4. <http://www.lietuviukalba.lt/index.php?id=157>
- Kamandulytė, L. 2012. Morphosyntactic features of Lithuanian adjective acquisition. *Journal of Baltic Studies* 43(2), 239–250.
- Kamandulytė-Merfeldienė, L. ir P. Godliauskas. 2014. Creating and Working with Corpus of Spoken Lithuanian. *Human language technologies - the Baltic perspective: proceedings of the 6th international conference*. A. Utka, G. Grigonytė, J. Kapočiūtė-Dzikienė, J. Vaičėnionienė (red.). 179–183. <http://ebooks.iospress.nl/volumearticle/38024>
- Kamandulytė, L. ir I. Savickienė. 2007. The Corpus of Spoken Lithuanian. *Human language technologies. The third Baltic conference proceedings*, 127–133.
- Kristiansen, T. 2005. The Power of Tradition. A Study of Attitudes towards English in Seven Nordic Communities. *Acta Linguistica Hafniensia* 37, 155–169.
- Mikelionienė, J. 2000. *Naujoji lietuvių kalbos leksika (1991–1996 m. kompiuterinio periodikos tekstyno pagrindu)*. Daktaro disertacija. Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas.
- Onysko, A. 2007. *Anglicisms in German: Borrowing, Lexical Productivity, and Written Codeswitching (Linguistik – Impulse & Tendenzen 23)*. Berlin–New York: Walter de Gruyter.
- Pakerys, J. 2013. Naujųjų skolinių duomenų bazės veiksmazodžių morfologija. *Taikomoji kalbotyra* 3. www.taikomojikalbotyra.lt
- Rimkutė, E. ir Raižytė J. 2010. Morfologinis skolinių adaptavimas lietuvių kalboje. *Lietuvių kalba* 4. www.lietuviukalba.lt
- Savickienė, I. 2003. *The Acquisition of Lithuanian Noun Morphology*. Wien: Österreichische Akademie der Wissenschaften.

Vaicekauskienė, L., Dabašinskienė, I., Kamandulytė-Merfeldienė L. Naujųjų skolinių kaitybinio ir darybinio adaptavimo modelių produktyvumas. *Taikomoji kalbotyra* 2013–2014 (3), www.taikomojikalbotyra.lt

- Savickienė, I., A. Kazlauskienė ir L. Kamandulytė. 2004. Naujas požiūris į lietuvių kalbos daiktavardžio linksniavimo tipus pagal natūraliosios morfologijos teoriją. *Acta Linguistica Lithuanica* 50, 79–99.
- TŽŽ 1985 – *Tarptautinių žodžių žodynas*. Ats. red. V. Kvietkauskas, Vilnius: Vyriausioji enciklopedijų redakcija.
- Urbutis, V. 1978. *Žodžių darybos teorija*. Vilnius: Mokslas.
- Vaicekauskienė, Loreta. 2007. *Naujieji lietuvių kalbos svetimžodžiai: kalbos politika ir vartoseną*. Vilnius: Lietuvių kalbos instituto leidykla.
- Vaicekauskienė, L. 2013. „Skolos bijosi – turtų nepadarysi“. Leksikos skolinimosi poreikiai ir polinkiai 1991–2013 m. rašytiniuose tekstuose. *Taikomoji kalbotyra* 3. www.taikomojikalbotyra.lt
- Valeckienė, A. 1967. Kitų kalbų kilmės žodžiai lietuvių kalbos morfologinėje sistemoje. *Lietuvių kalba tarybiniais metais*. V. Ambrazas (red.). Vilnius: Lietuvos TSR mokslų akademija, Lietuvių kalbos ir literatūros institutas, 108–128.
- Wurzel, W. U. 1984. *Flexionsmorphologie und Natürlichkeit*. Berlin: Akademie-Verlag.
- Žilinskienė, V. 2004. Skolintos šaknies žodžių vartojimas dalykinio stiliaus tekstuose. *Skoliniai ir bendrinė lietuvių kalba*. J. Girčienė (sud.). Vilnius: Lietuvių kalbos instituto leidykla, 162–176.

Naujųjų skolinių kaitybinio ir darybinio adaptavimo modelių produktyvumas

Loreta Vaicekauskienė, Ineta Dabašinskienė, Laura Kamandulytė-Merfeldienė

Santrauka

Remiantis natūraliosios morfologijos teorija straipsnyje analizuojami lietuviški naujųjų skolinių afiksai, su kuriais skoliniai integruojami į lietuvių kalbos paradigmas, ir aptariamas naujosios skolintos leksikos posluoksnio išryškimas tų afiksų produktyvumas. Tyrimo objektas – dvi dažniausios skolintų žodžių klasės – daiktavardžiai ir būdvardžiai. *Naujaisiais skoliniais* šiame straipsnyje laikomi maždaug nuo pirmųjų Atgimimo metų į lietuvių kalbą atėję arba pasidaryti iš skolintų kamienų leksikos vienetai, formaliai žiūrint tie, kurie neįtraukti į ankstesnius tarptautinių žodžių žodynus, pirmiausia, į paskutinį sovietmečiu išleistą „Tarptautinių žodžių žodyną“ (TŽŽ 1985). Pagrindinis tyrimo duomenų šaltinis – *Naujųjų skolinių duomenų bazė*, pateikianti duomenų apie skolinius *rašytiniuose*, daugiau ar mažiau viešuose paskutinių poros dešimtmečių lietuvių

Vaicekauskienė, L., Dabašinskienė, I., Kamandulytė-Merfeldienė L. Naujųjų skolinių kaitybinio ir darybinio adaptavimo modelių produktyvumas. *Taikomoji kalbotyra* 2013–2014 (3), www.taikomojikalbotyra.lt

kalbos tekstuose. Taip pat lyginama su negausiais 2006–2009 m. vartoseną apimančio *Sakytinės lietuvių kalbos tekstyno* duomenimis.

Nustatyta, kad naujieji skoliniai išryškina lietuvių kalbos morfologijos produktyvias taisykles. Tarp skolintų *daiktavardžių* adaptacinių **fleksijų** aiškiai vyrauja fleksija *-as*, gerokai retesnė yra *-is* (*-io*) ir kiek mažiau produktyvi – fleksija *-a*. Naujųjų skolintų *būdvardžių* grupėje vien su lietuviška galūne skoliniai įforminami labai retai. Neoklasikinių kamienų būdvardžiai (dažniausiai, su fonologiškai adaptuotomis lotyniškos kilmės priesagomis *-al-* ar *-yv-*) kaitybai gramatinami su galūne *-us*, o su kitų kalbų kamienais gali būti naudojama ir galūnė *-as*. Iš lietuviškų **priesagų daiktavardžių** klasėje produktyviausiomis savo kategorijose laikytinos abstraktų priesaga *-imas*, asmens pavadinimų priesaga *-ininkas* ir neabejotinai darybinės instrumento / vietos pavadinimų priesagos *-inis* moteriškos giminės variantas *-inė*. Būdvardžių grupėje produktyvumu išsiskiria *-inis*, gerokai rečiau naudojama *-iškas*.

Tyrimas taip pat atkreipia dėmesį į problemą, kad kategorizuoti afiksus kaip darybinius arba adaptacinius, kaitybinius naujųjų skolinių atveju gana sudėtinga. Skolintos, ypač naujos, leksikos darybinį ryšį (pamatinio ir išvesto žodžių santykį) sunku ir fiksuoti, ir įrodyti.

Productivity patterns of derivational and inflectional adaptation of new borrowings

Loreta Vaicekauskienė, Ineta Dabašinskienė, Laura Kamandulytė-Merfeldienė

Summary

The paper analyses affixation of new borrowings in Lithuanian and the process of their integration into the system of Lithuanian morphological paradigms applying the framework of Natural Morphology. Two word classes, nouns and adjectives, have been analysed and productivity patterns of the new lexicon are presented and discussed. To the group of new borrowings are assigned those items that have been accepted into Lithuanian since 1990 or those that have not been included into the “Dictionary of International Words” (1985). The corpus of data used for the present analysis is compiled from the material found in the *Database of New Borrowings*, which provides information

Vaicekauskienė, L., Dabašinskienė, I., Kamandulytė-Merfeldienė L. Naujųjų skolinių kaitybinio ir darybinio adaptavimo modelių produktyvumas. *Taikomoji kalbotyra* 2013–2014 (3), www.taikomojikalbotyra.lt

about borrowing into Lithuanian in written public texts of the last two decades, and the *Corpus of Spoken Lithuanian* (2006–2009).

It has been found that the new borrowings follow the inflectional and derivational rules of the most productive morphological paradigms of Lithuanian. The most productive inflectional class of the borrowed nouns is *-as*, less productive is *-is (-io)*, and the least productive is *-a*. As for the suffixes, the most productive are *-imas* (signalling abstract nouns), *-ininkas* (naming of persons), and the feminine derivational form *-inė* (from the masculine form *-inis*) for naming of instrument/ location.

The newly borrowed adjectives, as a rule, are only rarely integrated into Lithuanian vocabulary by just adding the Lithuanian inflectional endings, they are mainly integrated using a suffix. In the adjective group the most productive suffix is *-inis*, while the least productive is *-iškas*.

The research of new borrowings as either inflectional or derivational. This is due to the fact that the derivational relationship between the base and the derived forms in the case of new borrowing is difficult to identify and to prove.